

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น

สำหรับนิสิตนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

วิศวกรรมไฟฟ้า (Electrical Engineering) เป็นการนำความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนมาประยุกต์ใช้ หนังสือวิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้นเล่มนี้ เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้พื้นฐานทางด้านวิศวกรรมไฟฟ้า เพื่อให้ให้นิสิตนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ด้านอื่น ๆ ได้ทำการศึกษาเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ (1) ทฤษฎีวงจรไฟฟ้า ทั้งวงจรไฟตรงและวงจรไฟสลับ (2) อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์พื้นฐาน รวมถึงไดโอดและเซนเซอร์ต่าง ๆ และ (3) เครื่องกลไฟฟ้ากำลัง ซึ่งประกอบด้วยหม้อแปลง ทรานส์ดิวเซอร์ มอเตอร์และเครื่องกำเนิดไฟฟ้า จุดประสงค์ของการศึกษาตามหนังสือเล่มนี้คือ เพื่อให้ให้นิสิตนักศึกษาได้เข้าใจถึงหลักการพื้นฐานทางวิศวกรรมไฟฟ้า และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับงานทางวิศวกรรมสาขาที่ตนเองศึกษาอยู่ได้

จัดพิมพ์โดย
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-3269
โทรสาร 0-2218-3266
e-mail: cupress@chula.ac.th
www.ChulaPress.com Knowledge to All
assคุณค่าวิชาการ สู่สังคม

www.ChulaPress.com

วิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น
สำหรับนิสิตนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

สุวิทย์ กิระวิทยา

ศพจ.
1878

วิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น

สำหรับนิสิตนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

สุวิทย์ กิระวิทยา

วิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น

สำหรับนิสิตนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง

สุวิทย์ กิระวิทยา

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2557

460.-

สุวิทย์ กิระวิทยา

วิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น สำหรับนิสิตนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง / สุวิทย์ กิระวิทยา

1. วิศวกรรมไฟฟ้า.

621.3

ISBN 978-974-03-3285-5

สพจ. 1878

สรรคณด้าวิชาการ สู้สังคณ

www.ChulaPress.com

Knowledge to All

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2557

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดจำหน่าย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา

ศาลาพระเกี้ยว โทร.0-2218-7000-3 โทรสาร0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร.0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2 โทรสาร0-2160-5304

หัวหมาก โทร. 0-2374-1378 โทรสาร 0-2374-1377

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com> และเครือข่าย ฯ

ร้านค้าติดต่อ

แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375 โทรสาร 0-2374-1377

กองบรรณาธิการ : รวีวรรณ จันทรเม้น

พิสูจน์อักษร : ทิพวรรณ โหละสุต

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สุวิทย์ กิระวิทยา

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 0-2218-3557 โทรสาร 02-215-3612 [5802-063]

คำนำ

หนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้อ่านประกอบการเรียนการสอนในวิชาพื้นฐานวิศวกรรมไฟฟ้า (Fundamental of Electrical Engineering) และวิชาวิศวกรรมไฟฟ้าเบื้องต้น (Introduction to Electrical Engineering) ซึ่งเป็นวิชาที่เปิดสอน โดยภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้าและคอมพิวเตอร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยเปิดสอนในหลักสูตรระดับปริญญาตรีในหลายสาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิศวกรรมอุตสาหการ สาขาวิศวกรรมเครื่องกล สาขาวิศวกรรมเคมี และสาขาวิศวกรรมวัสดุ เนื้อหาที่นำเสนอในเอกสารนี้ ใช้สำหรับการเรียนการสอนนิสิตนักศึกษาในสาขาวิศวกรรมในระดับชั้นปีที่ 2 ขึ้นไป โดยผู้เรียนจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านฟิสิกส์และแคลคูลัสมาก่อนแล้ว ในการจัดทำหนังสือนี้ ผู้เขียนมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นนิสิตนักศึกษาสามารถนำไปใช้อ่านประกอบการทำความเข้าใจเนื้อหาวิชานี้

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยบทนำ ในบทที่ 1 ที่กล่าวถึงภาพรวมของศาสตร์ทางวิศวกรรมด้านไฟฟ้า และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านวิศวกรรมไฟฟ้า จากนั้นบทที่ 2 จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางวงจรไฟฟ้า แล้วจึงเข้าสู่การวิเคราะห์วงจรตัวต้านทานในบทที่ 3 และการวิเคราะห์วงจรขั้วที่มีระเบียบแบบแผนในบทที่ 4 บทที่ 5 จะเป็นการอธิบายถึงทฤษฎีทางวงจรไฟฟ้าที่สำคัญ บทที่ 6 จะกล่าวถึงลักษณะสมบัติของอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับวงจรไฟฟ้ากระแสสลับ ซึ่งได้แก่ ตัวเก็บประจุ ตัวเหนี่ยวนำ หม้อแปลง และแหล่งจ่ายสัญญาณไฟสลับ และในบทที่ 7 จะนำเสนอวงจรไฟสลับ บทที่ 8 จะกล่าวถึงรายละเอียดด้านกำลังไฟฟ้าของวงจรไฟสลับ และระบบส่งกำลังไฟฟ้า บทที่ 9 จะอธิบายพื้นฐานของอุปกรณ์และวงจรอิเล็กทรอนิกส์และการประยุกต์ใช้ คือ ไดโอดและวงจรไดโอด จากนั้นบทที่ 10-12 จะนำเสนอเกี่ยวกับระบบกลไฟฟ้า โดยในบทที่ 10 จะกล่าวถึงพื้นฐานทฤษฎีทางแม่เหล็กที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายหลักการทำงานของระบบกลไฟฟ้า จากนั้นในบทที่ 11 จะนำเสนอหลักการทำงานของหม้อแปลงและทรานสดิวเซอร์แบบต่าง ๆ และบทที่ 12 จะกล่าวถึงการทำงานของเครื่องกลไฟฟ้าแบบหมุน ได้แก่ มอเตอร์และเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ทั้งแบบไฟฟ้ากระแสตรงและไฟฟ้ากระแสสลับ

ในแต่ละบทผู้เขียนได้สอดแทรกตัวอย่างและคำถามทดสอบความเข้าใจ เพื่อให้ผู้อ่านได้ลองทดสอบความเข้าใจของตนเองทันทีหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ โดยแบบฝึกหัดท้ายบทเป็นแบบฝึกหัดและคำถามเพิ่มเติมที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านได้ทดสอบความเข้าใจหลังจากที่ได้ศึกษาในแต่ละบท โดยเฉลยคำตอบของแบบฝึกหัดท้ายบทได้แสดงไว้ที่ภาคผนวก ข

สำหรับสัญลักษณ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนใช้ *ภาษาอังกฤษตัวพิมพ์เล็ก* อย่างเช่น กระแสไฟฟ้า i , แรงดัน v , กำลัง p สำหรับปริมาณที่แปรเปลี่ยนได้ (สำหรับสัญญาณ) โดยหากปริมาณนั้นแปรเปลี่ยนในเชิงเวลาอย่างชัดเจน ก็จะกำกับด้วยตัวแปรเวลา t เช่น แรงดันที่เป็นฟังก์ชันของเวลา คือ $v(t)$ และใช้ *ภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่* ในกรณีที่ปริมาณนั้น ๆ เป็นตัวแปรที่มีค่าคงที่ เช่น แรงดันไฟตรง V , กระแสไฟตรง I , ความต้านทาน R , ความเก็บประจุ C สำหรับปริมาณเฟสเซอร์ที่พบในการวิเคราะห์วงจรไฟฟ้ากระแสสลับในโดเมนความถี่ ในบทที่ 6 เป็นต้นไป เราจะใช้ *ภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่หนา* เช่น กระแสไฟฟ้า $\mathbf{I}$, แรงดัน $\mathbf{V}$ เพื่อบ่งบอกว่าเป็นปริมาณในโดเมนความถี่ โดยอาจจะใช้ $j\omega$ กำกับปริมาณนั้น ๆ เพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นปริมาณในโดเมนความถี่ โดย j คือ ค่าคงที่จินตภาพ ($= \sqrt{-1}$) และ ω คือ ตัวแปรความถี่เชิงมุม

การจัดทำหนังสือเล่มนี้จะเสร็จสิ้นลงมิได้หากปราศจากการสนับสนุนของภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้าและคอมพิวเตอร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์วันวิสาข์ ปันศักดิ์ ที่อยู่เบื้องหลังในการจัดเตรียมหนังสือเล่มนี้ หากผู้ใช้หนังสือเล่มนี้ (ไม่ว่าจะเป็นนิสิตนักศึกษา หรืออาจารย์) พบข้อผิดพลาด หรือต้องการเสนอแนะเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ ก็ขอให้แจ้งมาที่ผู้เขียนโดยตรง เพื่อทำการปรับปรุงต่อไป

สุวิทย์ ภิระวิทยา

ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้าและคอมพิวเตอร์

คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

พิษณุโลก

พฤศจิกายน 2557

สารบัญ

คำนำ	หน้า
บทที่ 1 แนะนำเกี่ยวกับวิศวกรรมไฟฟ้า	1
1.1 บทนำ	2
1.2 วิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรวิศวกรรมไฟฟ้าและการจำแนกสาขา	2
1.3 วิศวกรรมไฟฟ้ากับวิศวกรรมสาขาอื่น ๆ	5
1.4 ระบบหน่วย SI	8
แบบฝึกหัด	11
บทที่ 2 พื้นฐานวงจรไฟฟ้า	13
2.1 บทนำ	14
2.2 นิยามที่สำคัญเกี่ยวกับวงจรไฟฟ้า	15
2.2.1 แหล่งจ่ายแรงดันอุดมคติ	15
2.2.2 แหล่งจ่ายกระแสอุดมคติ	16
2.2.3 แหล่งจ่ายไม่อิสระ	16
2.2.4 วงจรข่ายทางไฟฟ้า	17
2.3 ประจุและกระแสไฟฟ้า	19
2.3.1 ประจุ	19
2.3.2 กระแสไฟฟ้า	20
2.4 กฎของเคิร์ชฮอฟฟ์สำหรับกระแส	23
2.5 แรงดันและกราวนด์	27
2.6 กฎของเคิร์ชฮอฟฟ์สำหรับแรงดัน	30
2.7 กำลังไฟฟ้าและข้อตกลงเครื่องหมายแบบแพสซีฟ	33
แบบฝึกหัด	39
บทที่ 3 วงจรความต้านทาน	43
3.1 บทนำ	44
3.2 ความต้านทานและกฎของโอห์ม	44
3.3 การต่ออนุกรมและกฎการแบ่งแรงดัน	48
3.4 การต่อขนานและกฎการแบ่งกระแส	51

3.5 ตัวต้านทานในวงจรไฟฟ้า	57
3.6 แหล่งจ่ายและอุปกรณ์การวัดทางไฟฟ้า	63
3.6.1 แหล่งจ่ายแรงดันและแหล่งจ่ายกระแส	63
3.6.2 โอห์มมิเตอร์ โวลต์มิเตอร์ และแอมมิเตอร์	64
3.6.3 วัตต์มิเตอร์	67
แบบฝึกหัด	67
บทที่ 4 การวิเคราะห์วงจรจ่าย	73
4.1 บทนำ	74
4.2 การวิเคราะห์แรงดัน โนด	75
4.3 การวิเคราะห์กระแสเมช	87
4.4 เทคนิคการใช้วิธีวิเคราะห์วงจรจ่าย	100
แบบฝึกหัด	101
บทที่ 5 ทฤษฎีวงจรไฟฟ้า	107
5.1 บทนำ	108
5.2 หลักการทับซ้อน	108
5.3 วงจรสมมูลเทวินิน	113
5.4 การแปลงแหล่งจ่ายและวงจรสมมูลนอร์ตัน	122
5.5 ทฤษฎีบทกำลังส่งผ่านสูงสุด	126
แบบฝึกหัด	130
บทที่ 6 อุปกรณ์และสัญญาณไฟสลับ	135
6.1 บทนำ	136
6.2 ตัวเก็บประจุ	136
6.2.1 ตัวเก็บประจุอุดมคติ	136
6.2.2 การต่อตัวเก็บประจุ	140
6.2.3 พลังงานสะสมในตัวเก็บประจุ	145
6.2.4 ชนิดของตัวเก็บประจุ	146
6.3 ตัวเหนี่ยวนำ	147
6.3.1 ตัวเหนี่ยวนำอุดมคติ	147
6.3.2 การต่อตัวเหนี่ยวนำ	150

6.3.3 พลังงานสะสมในตัวเหนี่ยวนำ	154
6.3.4 ชนิดของตัวเหนี่ยวนำ	154
6.3.5 หม้อแปลงอุดมคติ	155
6.4 แหล่งจ่ายที่ขึ้นกับเวลา	158
6.4.1 สัญญาณคลื่นรูปไซน์	159
6.4.2 ค่าเฉลี่ยของสัญญาณ	161
6.4.3 ค่ารากกำลังสองเฉลี่ยของสัญญาณ	163
แบบฝึกหัด	165
บทที่ 7 วงจรไฟสลับ	167
7.1 บทนำ	168
7.2 วงจรอนุกรม RC	168
7.2.1 สมการเชิงอนุพันธ์จากวงจรอนุกรม RC	169
7.2.2 ผลตอบสนองธรรมชาติของวงจรอนุกรม RC	170
7.2.3 ผลตอบสนองต่อแหล่งจ่ายไฟตรงของวงจรอนุกรม RC	172
7.3 ผลตอบสนองต่อสัญญาณไฟสลับของวงจรอนุกรม RC	175
7.4 เฟสเซอร์	180
7.4.1 พื้นฐานจำนวนเชิงซ้อน	180
7.4.2 เอกลักษ์ของออยเลอร์	186
7.4.3 รูปแบบเฟสเซอร์ของสัญญาณคลื่นรูปไซน์	187
7.5 อิมพีแดนซ์	191
7.5.1 อิมพีแดนซ์ของตัวต้านทาน	192
7.5.2 อิมพีแดนซ์ของตัวเก็บประจุ	193
7.5.3 อิมพีแดนซ์ของตัวเหนี่ยวนำ	194
7.5.4 อิมพีแดนซ์รวม	195
7.5.5 รีแอกแตนซ์และแอดมิตแตนซ์	199
แบบฝึกหัด	203
บทที่ 8 กำลังไฟสลับ	205
8.1 บทนำ	206
8.2 กำลังขณะหนึ่งและกำลังเฉลี่ย	206

8.3 การคำนวณกำลังในวงจรไฟสลับ	211
8.4 นิยามที่สำคัญเกี่ยวกับกำลังไฟฟ้าและการใช้กำลังเชิงซ้อน	218
8.4.1 กำลังปรากฏและตัวประกอบกำลัง	218
8.4.2 กำลังเชิงซ้อนและกำลังรีแอ็กทีฟ	219
8.5 วงจรไฟสลับแบบสามเฟส	228
8.6 ระบบส่งกำลังที่ใช้งานในปัจจุบัน	233
แบบฝึกหัด	237
บทที่ 9 ไดโอดและวงจรไดโอด	241
9.1 บทนำ	242
9.2 สารกึ่งตัวนำ	242
9.3 ลักษณะสมบัติของไดโอดรอยต่อพีเอ็น	246
9.4 แบบจำลองทางวงจรสำหรับไดโอด	252
9.4.1 แบบจำลองของไดโอดอุดมคติ	252
9.4.2 แบบจำลองของไดโอดที่มีออฟเซต	259
9.4.3 การวิเคราะห์เส้นโหลดสำหรับวงจรไดโอด	264
9.5 วงจรเรียงกระแส	266
9.5.1 วงจรเรียงกระแสแบบครึ่งคลื่น	267
9.5.2 วงจรเรียงกระแสแบบเต็มคลื่นที่ใช้หม้อแปลงที่มีจุดแยกกึ่งกลาง	269
9.5.3 วงจรเรียงกระแสแบบเต็มคลื่นที่ใช้ไดโอดบริดจ์	271
9.5.4 วงจรแหล่งจ่ายไฟตรง	273
9.6 ไดโอดชนิดอื่น ๆ	274
9.6.1 ไดโอดซีเนอร์	274
9.6.2 ไดโอดเปล่งแสง	277
9.6.3 ตัวตรวจจับแสงและเซลล์แสงอาทิตย์	278
แบบฝึกหัด	280
บทที่ 10 แม่เหล็กและวงจรแม่เหล็ก	285
10.1 บทนำ	286
10.2 ไฟฟ้าและแม่เหล็ก	286
10.2.1 สนามแม่เหล็ก	287

10.2.2 กฎของแอมแปร์	289
10.2.3 กฎของฟาราเดย์	292
10.3 วงจรแม่เหล็ก	298
10.4 วัสดุแม่เหล็ก	313
แบบฝึกหัด	317
บทที่ 11 หม้อแปลงและทรานสดิวเซอร์	323
11.1 บทนำ	324
11.2 การเหนี่ยวนำและหม้อแปลงไฟฟ้าในอุดมคติ	324
11.3 หม้อแปลงไฟฟ้าจริง	330
11.4 การแปลงพลังงานกลไฟฟ้า	336
11.4.1 ทรานสดิวเซอร์แบบหลักเคลื่อนที่	338
11.4.2 ทรานสดิวเซอร์แบบขดลวดเคลื่อนที่	346
แบบฝึกหัด	352
บทที่ 12 เครื่องกลไฟฟ้าแบบหมุน	357
12.1 บทนำ	358
12.2 การจำแนกและสิ่งบ่งบอกสมรรถนะ	358
12.2.1 การจำแนกชนิดของเครื่องกลไฟฟ้า	359
12.2.2 ลักษณะสมบัติที่บ่งบอกสมรรถนะของเครื่องกลไฟฟ้า	361
12.3 เครื่องกลไฟตรง	368
12.3.1 เครื่องกลไฟตรงแบบแม่เหล็กถาวร	372
12.3.2 เครื่องกลไฟตรงแบบขานาน	374
12.3.3 เครื่องกลไฟตรงแบบอนุกรม	377
12.4 เครื่องกลไฟสลับ	379
12.4.1 เครื่องกลไฟฟ้าแบบซิงโครนัส	379
12.4.2 มอเตอร์เหนี่ยวนำ	382
12.5 การควบคุมมอเตอร์ไฟฟ้า	390
แบบฝึกหัด	392

บรรณานุกรม	395
เฉลยแบบฝึกหัด	397
ดัชนี	405

บทที่ 1

แนะนำเกี่ยวกับวิศวกรรมไฟฟ้า

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

- อธิบายโครงสร้างหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิตสาขาวิศวกรรมไฟฟ้าได้
- สามารถบอกรายชื่อสาขาวิชาต่าง ๆ ทางวิศวกรรมไฟฟ้าได้
- สามารถเชื่อมโยงความรู้จากสาขาวิศวกรรมศาสตร์อื่น ๆ กับทางวิศวกรรมไฟฟ้าได้
- สามารถประยุกต์ใช้หน่วย SI ฐาน และหน่วยที่พัฒนามาจากหน่วย SI ฐานได้

1.1 บทนำ

คำว่า **วิศวกรรมไฟฟ้า (electrical engineering)** ประกอบด้วยคำว่า **วิศวกรรม** และ **ไฟฟ้า** โดยคำว่า **วิศวกรรม (engineering)** หมายถึง “การนำความรู้ทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้”¹ และคำว่า **ไฟฟ้า (electricity)** หมายถึง “พลังงานรูปหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการแยกตัวออกมา หรือการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอน หรือโปรตอน หรืออนุภาคอื่นที่มีสมบัติแสดงอำนาจคล้ายคลึงกับอิเล็กตรอนหรือโปรตอน ใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดพลังงานอื่น เช่น ความร้อน แสงสว่าง การเคลื่อนที่” ดังนั้น วิศวกรรมไฟฟ้า จึงหมายถึง การนำความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนมาประยุกต์ใช้ ในปัจจุบัน ศาสตร์ทางด้านวิศวกรรมไฟฟ้าแตกแขนงออกไปอย่างมาก ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับวิศวกรรมไฟฟ้า เราจึงควรศึกษาภาพรวมของศาสตร์ทางวิศวกรรมไฟฟ้าก่อน

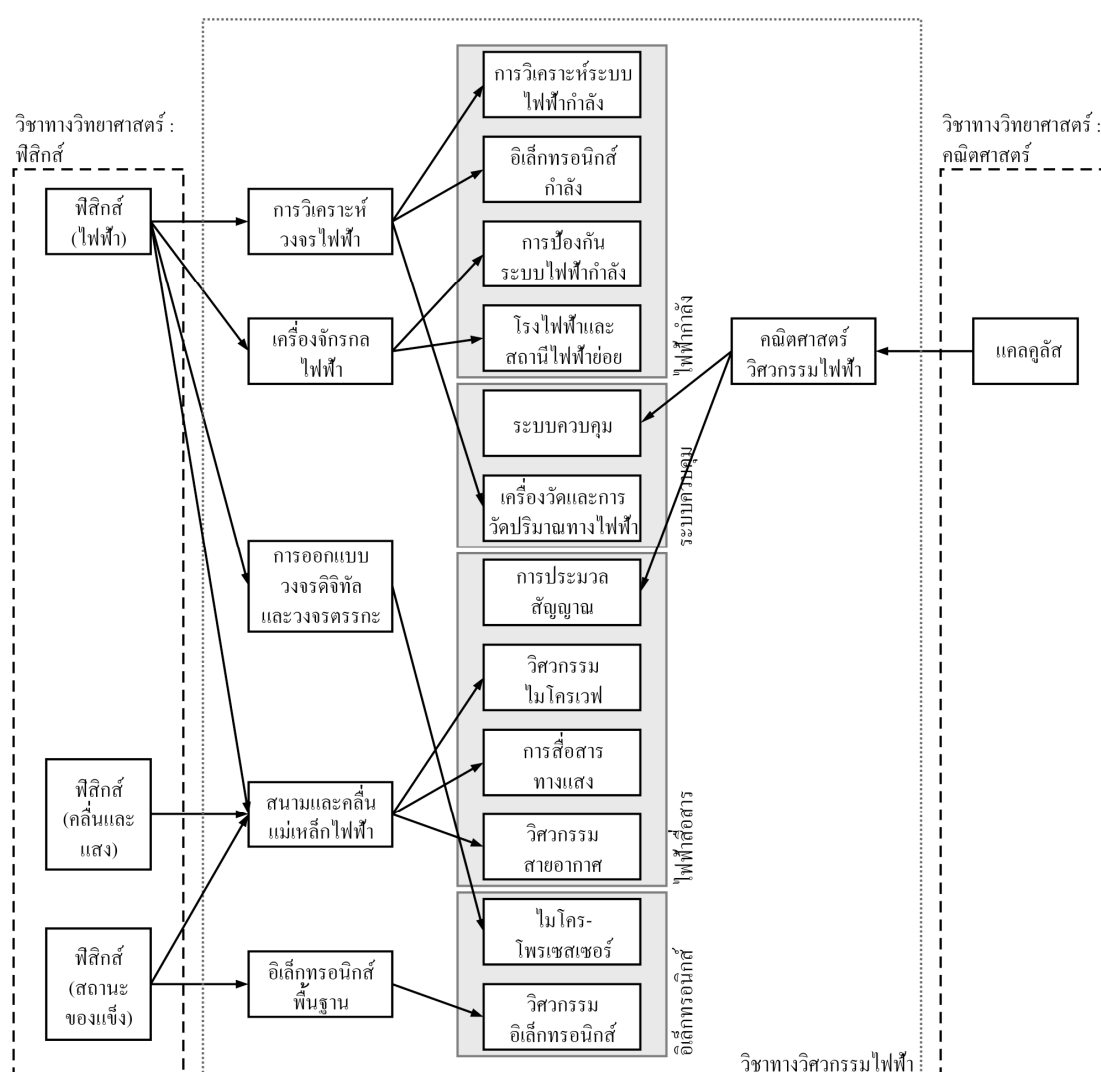
ในบทนี้จะกล่าวถึงการเชื่อมโยงของวิชาต่าง ๆ ที่อยู่ในหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า และการแบ่งสาขาย่อยในการเรียนสาขาวิศวกรรมไฟฟ้า จากนั้นจะกล่าวถึงการนำความรู้ทางวิศวกรรมไฟฟ้าไปเชื่อมโยงกับศาสตร์ทางวิศวกรรมสาขาอื่น ๆ โดยในหัวข้อสุดท้าย จะนำเสนอเกี่ยวกับระบบหน่วยที่ใช้ในงานด้านวิศวกรรมไฟฟ้า ซึ่งก็คือ ระบบหน่วย SI และคำเต็มหน้ามาตรฐาน

1.2 วิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรวิศวกรรมไฟฟ้าและการจำแนกสาขา

สำหรับการเรียนตามหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิตสาขาวิศวกรรมไฟฟ้า ในแต่ละมหาวิทยาลัยจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หากเราดูความเชื่อมโยงระหว่างแต่ละวิชาในหลักสูตรเหล่านี้ เราสามารถเขียนแสดงเป็นแผนภาพได้ดังรูปที่ 1.1 โดยแต่ละหลักสูตรอาจมีรายละเอียด ชื่อวิชาต่างกันออกไปบ้าง จากรูปจะเห็นได้ว่า ความรู้พื้นฐานของการเรียนในสาขาวิชานี้คือ พื้นฐาน

¹ จาก พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (<http://www.royin.go.th>)

วิชาทางด้านวิทยาศาสตร์ สาขาฟิสิกส์ และคณิตศาสตร์ สาขาแคลคูลัส ดังนั้น วิชาภายในหลักสูตรวิศวกรรมไฟฟ้า จะเชื่อมโยงจาก 2 วิชานี้เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของวิชาฟิสิกส์เรื่องแม่เหล็กไฟฟ้า และฟิสิกส์สมัยใหม่

รูปที่ 1.1 ความเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่างๆ ทางวิศวกรรมไฟฟ้า

สำหรับการจำแนกวิชาต่าง ๆ เป็นสาขาวิชานั้น เราอาจแบ่งได้ 4 สาขาหลัก ๆ ได้แก่

1. ไฟฟ้ากำลัง (power) เป็นสาขาที่จัดการเกี่ยวกับการกักเก็บและแปลงพลังงานไฟฟ้าเป็นพลังงานในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงระบบส่งไฟฟ้า โดยระบบเหล่านี้จะประกอบด้วยเครื่องกำเนิดไฟฟ้า หม้อแปลง สายส่ง มอเตอร์ และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากระบบไฟฟ้ากำลังส่วนมากจะมีเครื่องกลไฟฟ้ารวมอยู่ด้วยเสมอ ดังนั้น วิศวกรรมไฟฟ้าสาขาวิชานี้จะมีความเชื่อมโยงที่ชัดเจนกับวิศวกรรมเครื่องกล

2. ระบบควบคุม (control system) เป็นสาขาที่นำข้อมูลจากเซนเซอร์ต่าง ๆ และใช้พลังงานไฟฟ้าในการควบคุมกระบวนการต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การควบคุมอุณหภูมิด้วยเครื่องปรับอากาศ ตัวเซนเซอร์วัดอุณหภูมิ (เทอร์มอสแตต) จะเทียบค่าที่อ่านได้กับค่าที่ต้องการแล้วทำการควบคุมการทำงานของวาล์วและมอเตอร์ ผ่านวงจรไฟฟ้า/อิเล็กทรอนิกส์ โดยในระบบควบคุมสมัยใหม่จะมีการนำความรู้ทางคณิตศาสตร์ชั้นสูงมาสร้างตัวควบคุมและอธิบายการทำงานของระบบ ดังนั้น การศึกษาในสาขาวิชานี้จึงต้องใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ชั้นสูงด้วย

3. ไฟฟ้าสื่อสาร (communication) เป็นสาขาที่สนใจการส่งและการจัดการกับข้อมูลในรูปแบบสัญญาณทางไฟฟ้า ตัวอย่างระบบไฟฟ้าสื่อสารที่เห็นได้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ โทรศัพท์เคลื่อนที่ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้สาขานี้ยังสนใจการส่งข้อมูลระยะไกล เช่น ภายในวงจรรวมด้วย การส่งข้อมูลอาจเป็นแบบการกระจายข้อมูลจากผู้ส่งหนึ่งรายไปยังผู้รับหลายราย หรือเป็นการส่งแบบหนึ่งต่อหนึ่ง

4. อิเล็กทรอนิกส์ (electronics) เป็นสาขาที่ศึกษาและนำอุปกรณ์หรือวงจรอิเล็กทรอนิกส์ไปใช้งานในด้านต่าง ๆ เช่น การขยายสัญญาณ หรือการประมวลสัญญาณ ปัจจุบันเรามีเครื่องใช้อิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้งานอยู่จำนวนมาก โดยอุปกรณ์หลักภายในเครื่องใช้เหล่านี้คือ ทรานซิสเตอร์ ในหนังสือเล่มนี้เราจะศึกษาพื้นฐานแนวคิดในการนำอุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ไปสร้างวงจร โดยวงจรเหล่านี้สามารถแบ่งได้เป็นวงจรแอนะล็อก (analog circuit) และวงจรดิจิทัล (digital circuit)

นอกจากสาขาวิชาหลัก ๆ ทั้ง 4 สาขาที่กล่าวมานี้ เรายังอาจแบ่งย่อยสาขาวิชาทางวิศวกรรมไฟฟ้าเพิ่มเติมมากขึ้นได้ ยกตัวอย่างเช่น สาขาระบบคอมพิวเตอร์ (computer system) สาขาการประมวลสัญญาณ (signal processing) และสาขาแม่เหล็กไฟฟ้า (electromagnetism)

1.3 วิศวกรรมไฟฟ้ากับวิศวกรรมสาขาอื่น ๆ

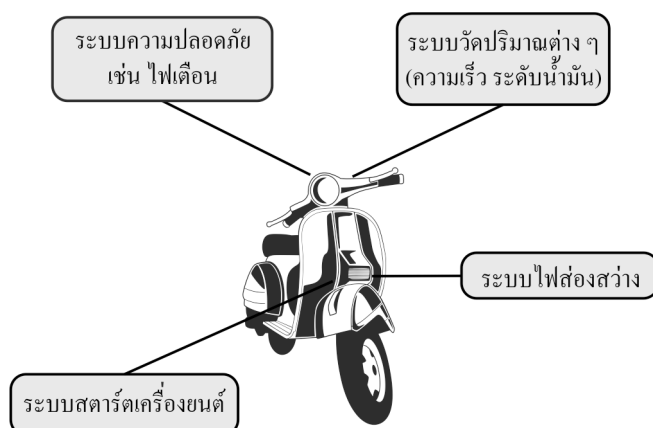
ในการนำความรู้ทางวิศวกรรมไปใช้นั้น เราจะต้องใช้ความรู้หลาย ๆ ด้านในการทำ ความเข้าใจและ/หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบหนึ่ง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปความรู้ทางวิศวกรรมไฟฟ้านี้ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำความเข้าใจเครื่องมือ เครื่องจักรที่มีการใช้งานอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะเครื่องมือที่มีการนำไปใช้งานส่วนมากจะมีส่วนของระบบทางไฟฟ้ารวมอยู่ด้วยเสมอ ตัวอย่าง 1-1 และ 1-2 แสดงตัวอย่างการจำแนกระบบไฟฟ้า

■■ ตัวอย่าง 1-1 ระบบไฟฟ้าในรถจักรยานยนต์

จงจำแนกระบบทางไฟฟ้าที่อยู่ภายในรถจักรยานยนต์ทั่วไป และอธิบายมาพอสังเขป

■ วิธีทำ

เมื่อพิจารณาระบบไฟฟ้าภายในรถจักรยานยนต์ทั่วไป เราอาจจะแบ่งระบบต่าง ๆ ได้ดังรูป ที่ 1.2 ซึ่งประกอบด้วย (ก) ระบบไฟส่องสว่าง ที่ทำหน้าที่นำไฟฟ้าจากแบตเตอรี่มาสร้างความ สว่างด้วยหลอดไฟต่าง ๆ (ข) ระบบสตาร์ทเครื่องยนต์ที่ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าในการสตาร์ทเครื่องยนต์

รูปที่ 1.2 ระบบไฟฟ้าต่าง ๆ ที่ติดตั้งอยู่ในรถจักรยานยนต์ทั่วไป

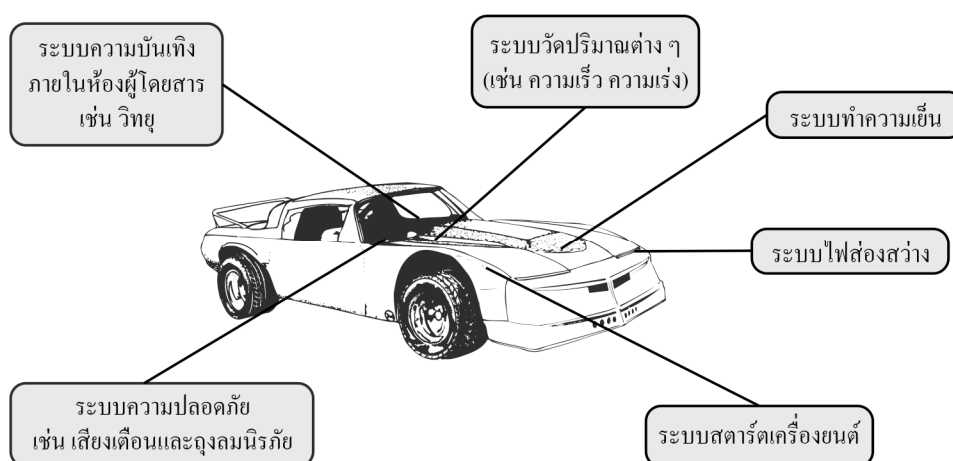
(ค) ระบบวัดปริมาณต่าง ๆ เช่น อุณหภูมิ ความเร็ว และระดับน้ำมัน ที่ประกอบด้วยเซนเซอร์ต่าง ๆ ที่ตรวจวัดปริมาณและแสดงผลบนหน้าปัด และ (ง) ระบบความปลอดภัย ที่แสดงไฟเตือนเมื่อข้อบกพร่องถึงสถานะที่ผิดปกติของระบบต่าง ๆ

■■ ตัวอย่าง 1-2 ระบบไฟฟ้าในรถยนต์

รถยนต์คันหนึ่ง ประกอบด้วยระบบต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งมีทั้งระบบทางกล (เช่น เกียร์ ล้อ เบรก ฯลฯ) ระบบทางเคมี (เช่น แบตเตอรี่ น้ำมันหล่อลื่น ฯลฯ) และระบบทางไฟฟ้า จงจำแนกระบบทางไฟฟ้าที่อยู่ภายในรถยนต์นี้

■ วิธีทำ

เมื่อพิจารณาระบบไฟฟ้าภายในรถยนต์ เราอาจจะแบ่งระบบต่าง ๆ ได้ดังรูปที่ 1.3 ซึ่งประกอบด้วย (ก) ระบบไฟส่องสว่าง ที่ทำหน้าที่นำไฟฟ้าจากแบตเตอรี่มาสร้างความสว่างด้วยหลอดไฟทั้งภายนอกและภายในตัวรถ (ข) ระบบสตาร์ทเครื่องยนต์ ที่ประกอบด้วยมอเตอร์ เมื่อบิดกุญแจแล้ว มอเตอร์ก็จะทำการสตาร์ทเครื่องยนต์ (ค) ระบบทำความเย็นหรือแอร์ ที่ใช้มอเตอร์

รูปที่ 1.3 ระบบไฟฟ้าต่าง ๆ ที่ติดตั้งอยู่ในรถยนต์ทั่วไป